reflektif
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Reflektif Journal of Social Sciences, 2025, Vol. 6(1)

2025, Vol. 6(1), 167-189
© The Author(s) 2025
Article reuse guidelines:
https://dergi.bilgi.edu.tr/index.php/reflektif
DOI: 10.47613/reflektif.2025.207
Article type: Research Article

Received: 11.12.2024
Accepted: 10.02.2025
Published Online: 25.02.2025

Özlem Anuk*, Cemile Çetin**

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremine Tanıklık Edenlerin Geride Kalanlar Sendromu ve Yalnızlık Değişkenleri Bağlamında Değerlendirilmesi***

Evaluation of the Witnesses of The 6 February 2023 Kahramanmaraş Earthquake in the Context of the Survivors Syndrome and Loneliness Variables

Öz

Çalışmanın amacı, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremi özelinde hayatlarında ilk defa deprem bölgesinde ya da diğer şehirlerde yaşayarak depreme tanıklık etmiş üniversite öğrencilerinin yaşadıkları geride kalanlar sendromu ve yalnızlık ilişkisini deprem deneyimine ilişkin demografik değişkenler ışığında araştırmaktır. Örneklemin depreme ilişkin sorulara verdikleri yanıtlar incelendiğinde depremzedeler farklı ihtiyaçlarını öncelikli olarak hangi yollardan karşılandığına ilişkin soruya %48,9'u sivil toplum kuruluşları, Kahramanmaraş depremini ve sonrasını %53,9'unun hayal kırıklığı, Kahramanmaraş depremi sonrası en çok ihtiyaç duyulan şeyin ne olduğuna ilişkin soruya %62,4'ü güven ve örneklemin %63,8'i ise deprem korkusu yaşadığını ifade etmiştir. Oturdukları evi güvenli bulmayan, depremi yaşamayan şehirlerde depreme tanıklık eden, depremde kayıp yaşayan ve en çok güvene ihtiyaç duyan öğrenciler geride kalanlar sendromu yaşamaktadır. Bununla birlikte, deprem sonrası geleceğe yönelik düşüncelerinde değişiklik olan, depreme ilişkin doğru bilgi alamadığını ifade eden ve deprem öncesinde ülkenin geleceğine ilişkin olarak daha kötümser olan öğrenciler ise yalnızlık sendromu yaşamaktadır. Çalışmanın tüm sonuçları ilgili literatür ışığında tartışılmış ve gelecekteki çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur.

Abstract

The aim of the study is to investigate the relationship between the survivors syndrome and loneliness experienced by university students who witnessed the earthquake by living in the earthquake zone or other cities for the first time in their lives in the case of the February 6 2023 Kahramanmaras earthquake in the light of demographic variables related to the earthquake experience. When the sample's answers to the earthquake-related questions were examined, 48.9% of the earthquake victims expressed that they experienced different needs primarily in which ways, civil society organizations, 53.9% disappointment after the Kahramanmaraş earthquake, 62.4% confidence, and 63.8% of the sample experienced fear of earthquakes to the question of what was most needed after the Kahramanmaraş earthquake. Students who do not find their homes safe, who witnessed earthquakes in cities that did not experience earthquakes, who suffered losses in the earthquake and who need security the most, experience the survivor syndrome. However, students whose thoughts about the future changed after the earthquake, who stated that they could not receive accurate information about the earthquake, and who were more pessimistic about the future of the country before the earthquake, experience loneliness syndrome. All results of the study were discussed in the light of the relevant literature and suggestions were made for future studies.

Anahtar Kelimeler

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremi, geride kalanlar sendromu, yalnızlık, üniversite öğrencisi

Keywords

6 February 2023 Kahramanmaras earthquake, survivor syndrome, loneliness, university student

* İzmir Kavram Meslek Yüksekokulu, ozlem.anuk@kavram.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2724-5422.

** Dokuz Eylül Üniversitesi, cemilegurcay@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6659-4855.

*** 9. INTERNATIONAL PARIS CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES & HUMANITIES, August 25-27, 2023, özet bildiri olarak sunulmuştur.

Giriş

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) afetlerin hayatta kalanların fiziksel ve psikolojik sağlığına ciddi zararlar verebileceğine dikkat çekmektedir (Liu vd., 2012: 25). Bir felaket olarak afet, toplu olarak paylaşılan tüm günlük beklentilere ve düzene yönelik yaşam akışında ya farklar ve değişiklikler yaratmakta ya da yaratılmasını zorlamaktadır. Bu noktada, insanların düşünceleri ile duyguları sayısız değişikliğe maruz kalmaktadır. Bu durum hem sahip oldukları hem de alışkın oldukları düzen ve akışa ilişkin yapıları kaybetmelerine neden olmakta ve genel olarak acı ile ıstırap yaratabilmektedir. Nitekim afetler ile yönetimlerin meşruiyetinin yanı sıra devletin kapasitesi ile kaynaklarının nasıl ve nerelerde kullanıldığı da önemli ölçüde test edilmektedir (Cofini vd., 2014: 46).

Önemli ve hayati afetlerden biri olan deprem sonrasında kişisel deneyimler ve gözlemler ölüm, kayıp ve yıkımlar olmaktadır. Tüm bunlara rağmen hayatta kalmanın ve yaşıyor olmanın yarattığı duygulara karşılık gelen olgu "geride kalan sendromu" olarak adlandırılmaktadır. Bir diğeri ise "yalnızlık" duygusudur. Geride kalanlar sendromu Cambridge sözlüğünde "başka insanların öldüğü bir durumdan sonra hala hayatta olmanızın neden olduğu zor ve acı verici duygular" olarak ifade edilmektedir. Yalnızlık ise tüm yaşlar ve olaylar ile sonrasındaki hayat akışını etkileyen insanlık durumunun bir parçası ve kamu (halk) sağlığı sorunu olarak tanımlanmaktadır (Bower, 2023:1).

Türkiye'de 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli olmak üzere civarındaki 10 farklı şehri de etkileyen ve geride kalan 70 şehir ile birlikte dünyanın çok sayıda ülkesinde şok etkisi yaratan büyük bir deprem gerçekleşmiştir. Kahramanmaraş'ın Pazarcık ve Elbistan ilçelerinde sabahın erken saatlerinde 7,7 ve 7,6 büyüklüğündeki iki büyük deprem 350 km uzunluğunda toplam 11 ili ve 110.000 kilometrekarelik bir alanı etkilemiştir (Hussain vd., 2023: 287). Uluslararası Çalışma Örgütünün (ILO) Mart (2023: 3) tarihli raporuna göre "bölgede dokuz saat sonra 7,5 büyüklüğünde ikinci bir deprem daha meydana gelmiş ve devamında çok sayıda hissedilen ya da hissedilmeyen sarsıntılarla devam etmiştir. Güneydoğu Anadolu fay hattını takip eden en çok etkilenen bölgede 14.021.280 kişilik nüfus ile birlikte 1,5 milyondan fazla Suriyeli mülteci de yer almaktadır. Depremlerde 50.000'den fazla insan ölümü ve 107.000 civarında yaralanma gerçekleşmiştir. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından yapılan değerlendirmeye göre, çoğunlukla olağanüstü hal ilan edilen 11 ilde 876.569 bağımsız birim olmak üzere 298.448 bina ağır hasar görerek kullanılamaz hale gelmiştir. Aynı zamanda Türkiye Deprem Kurtarma ve Yeniden Yapılanma Değerlendirmesine (TERRA) göre 3,3 milyon kişi de evlerinden ve yaşam alanlarından ayrılmak zorunda kalmıştır. Depremden etkilenen iller; Kahramanmaraş, Kilis, Diyarbakır, Adana, Osmaniye, Gaziantep, Şanlıurfa, Adıyaman, Malatya, Hatay ve Elazığ'dır.

Olağan insan deneyimleri ile yaşam akışı dışında kalan her olay ve durum bu deneyimleri yaşayan insanlar için bazen yakın bazen de uzak gelecekte farklı yoğunluk, şekil ve sonuçlar olarak görülebilen travmaların kaynağını oluşturabilmektedir. Deprem sonuçları itibarıyla

travma yaratabilme potansiyeli yüksek olağan dışı bir travmatik deneyimdir. Depremin kişisel etkileri ya da sonuçları, büyüklüğüne, zamanına, doğrudan yaşamaya ya da sadece yaşanılanlara tanık olmaya, kayıp yaşayıp-yaşamamaya ve kaybın kişideki anlamına bağlı olarak hemen ya da zamanla farklı olumsuz duygular oluşturulabilecek bir olağanüstü olaylar ve gelişmeler zinciridir. Deprem ve benzeri deneyimleri yaşayan bazı insanlar zaman içinde olumsuz duygular ya da sonuçlar yaşamayabilir bir diğer ifade ile travmatize olmayabilir. Nitekim etkiler ve sonuçlar çok kişisel olarak gerçekleşmektedir.

Araştırmanın ana konularından olan geride kalanlar sendromu ağırlıklı ve öncelikli olarak işletme ve yönetim literatüründe "işletmelerin küçülmeleri kararı sonrasında işte kalan çalışanların işten çıkarılan arkadaşlarının başlarına gelenlerin kendi başlarına da gelebileceği endişesine kapılmalarını" ifade eden bir kavram olarak ele alınırken (Vermeulen ve Wiesner, 2000: 389), yalnızlık kavramı ise literatürde çok sayıda araştırmada farklı değişkenlerle ilişkili (Yılmaz vd., 2008; 71; Genç vd., 2018: 301; Çetin ve Anuk, 2020: 170; Çetin ve Anuk, 2023: 9; Kabakçı ve Baş, 2024: 459) olarak değerlendirilmiştir. Türkçe literatürde deprem ve benzeri büyük bir felaket sonrasına yönelik geride kalanlar sendromu ile yalnızlık ilişkisini ele alan bir araştırma bulunmamaktadır. Bu durum konuya ilişkin çalışmanın yapılmasının önemli nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Böylece literatürde yer alan boşluğa katkı yapılması amaçlanmaktadır.

Bu bilgiden hareketle çalışma, 2020 yılı COVID-19 pandemisinin etkileri tam olarak bitmeden travmatik sonuçları olabilecek bu denli büyük bir depremi de tıpkı COVID-19 pandemisi gibi ilk kez bire bir yaşayan ya da tanıklık eden üniversite öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir. Deprem gibi büyük bir afet sonrasında ayakta ve hayatta olmanın hem geride kalanlar sendromu hem de yalnızlık ile ilgili etkileri bir anket çalışması aracılığıyla araştırılarak aralarındaki ilişki tanımlanmaya çalışılmış ve geleceğe yönelik çıkarımlara dayalı öneriler oluşturulmuştur.

Geride Kalanlar Sendromu

Depremde kurtarma çalışmaları, sonrası gerek kurtarılanlar gerekse kurtarılamayanlardan geride kalanlarla ortaya çıkan uzun vadeli ve somut bilgi, toplumun toparlanma süresi ile ilgili olabilmektedir. Bunun en somut örneklerinden biri, 2011'deki büyük Christchurch depreminden sonra toplumun toparlanmasının yaklaşık on yıl sürmesinin beklendiğine ilişkin açıklamalardır. Bir afetin acil sonuçları genellikle ölüm ve yaralanma ya da ekonomik maliyetler açısından kaydedildiğinden, uzun vadeli etkilerin önemi kısa vadeli değerlendirme süreçlerinde kaybolabilmekte ya da kolaylıkla yok sayılabilmektedir. Doğal afetler fiziksel olarak gerçekleşen olaylardan çok daha fazlasını ifade etmektedir. Günlük yaşam bağlamında ortaya çıksalar bile bireyler ve toplumlar üzerinde hem kısa hem de uzun vadeli yıkıcı ve kalıcı etkilere sahip olmaktadır (Stevenson ve Keeling, 2015: 7). Bu etkilerin yol açtığı sonuçlardan biri literatürde "toplama kampı sendromu" (Trossman, 1968: 121; William ve Niederland, 1965: 186),

"hayatta kalan sendromu", "geride kalanlar sendromu", "survivor sendromu" (Christian, 2017: 2), "kurtulan hastalığı", "soykırım (holocaust) sendromu" (Robinson vd.,1992: 1-2; Van Wzendoorn vd., 2003: 459) ya da "geride kalan suçluluğu" (Murray vd., 2021: 2) olarak kavramlaştırılmaktadır.

Geride kalanlar sendromu, Cambridge sözlüğünde "başka insanların öldüğü bir durumdan sonra hala hayatta olmanızın neden olduğu zor ve acı verici duygular" olarak tanımlanmaktadır. Geride kalanlar sendromu aynı zamanda geride kalan insanlarda yaşanan öfke, korku, güvensizlik ve suçluluk duyguları olarak ifade edilmektedir (Batumalai, 2015:16).

Geride kalanlar sendromu ağırlıklı ve öncelikli olarak mülteciler, askeri gaziler, terör saldırılarından kurtulanlar, HIV negatif gey erkekler, torununu kaybetmiş büyükanne ve büyükbabalar ile toplu yaralanma kazalarından kurtulanlar da dahil olmak üzere çok çeşitli travma geçirmiş gruplarda tespit edilmektedir. Okulate ve Jones, Nijeryalı askerlerden oluşan örneklerinin %38'inde geride kalan sendromu bulmuşlardır. Bu sonuç, Hendin ve Haas'ın Vietnam savaşı gazilerinde bulduğu %46'ya benzer bir oran olarak tanımlanmaktadır. Toplu ölümlü bir deniz kazasından sağ kurtulanların %61'i olaydan 30 ay sonra bile hayatta kalmaktan dolayı suçluluk duygusu yaşadığını belirtmiştir. Piper Alpha petrol platformu felaketinden on yıl sonra hayatta kalan suçluluk oranının %21 olduğu bulunmuştur (Murray vd., 2021:2). Dolayısıyla deprem gibi doğal afetlerin hayatta kalanların özellikle ruh sağlığı üzerinde büyük bir etkisi olabileceğinin de dikkate değer bir kanıtı olarak değerlendirilmelidir (Dai vd., 2016: 11).

Geride kalanlar sendromu yalnızca deprem ve benzeri afetleri yakın çevresi ile bağlantılı olarak yaşayanlar için değil aynı zamanda bu süreçlerde görevli olarak çalışanlarda da görülen bir niteliğine sahiptir. Büyük felaketlerde felaketi yaşayanlara yardım etme çabalarında, kurtarma görevlileri de psikolojik semptomlar geliştirme konusunda yüksek risk altında bulunmaktadır. 1989 Loma Prieta depremine müdahale eden acil servis çalışanları ile ilgili iki araştırma, çalışanların yaklaşık %9'unun ayakta tedavi gören psikiyatrik hastalar düzeyinde psikolojik semptomlar gösterdiğini öne sürmektedir (Marmar vd., 1996: 63; Marmar vd., 1999:15). Önceki çalışmalar ışığında, büyük felaketlere karışan kurtarma görevlileri arasında yüksek yaygınlık oranı nedeniyle, esas olarak travma sonrası stres bozukluğuna (TSSB) da odaklanılmıştır (Lesaca, 1996: 424).

Yalnızlık

Ozawa-de Silva ve Parsons (2020: 613) yalnızlık nedir? sorusuna yanıtlarını "belki de akla gelen en yaygın görüntü, yalnız bir bireydir" olarak başlatmaktadır. Devamında ise "yalnızlık sadece bireysel bir psikolojik konu değil, doğası gereği sosyal, kültürel ve biyolojiktir" demektedir. Aynı zamanda yalnızlık, birkaç kişinin durumu olmayıp gelişimsel, evrimsel ve kültürel kökleri olan insan sosyal yaşamının tekrar eden bir durumudur" olarak da ifade etmektedir.

Yalnızlık birçok insan için belirli zamanlarda deneyimlenebilme özelliğine sahiptir. Bu noktada, sosyal izolasyon veya tek başınalık yalnızlıkla eşanlamlı olarak değerlendirilmemelidir (Palmer vd., 2022: 327). Peplau'ya (1982) göre, algılanan sosyal izolasyona (örneğin, yalnız yaşamak, ulaşım aracı olmamak, kırsal bir bölgede yaşamak benzeri gibi) ait psikososyal semptom, yalnız olmanın öznel ve sıkıntı verici hissine sahip olmasının yanı sıra bu hissin değiştirilebilir olduğudur (McElfresh, 2021: 13).

Yalnızlık, bireylerin sosyal iletişim ağlarını algılama biçiminin bir sonucu olarak ya da kişinin sosyal etkileşim potansiyeli olduğunu hissettiği ancak etkileşimde bulunmadığı durumlarda da yaşanabilmektedir. Peplau ve Perlman'a göre yalnızlık, bireyi etkileşime girmeye ve sosyal ilişkiler kurmaya sevk edebilen bir uyum olarak da görülebilir. Aynı zamanda, bireyin genel sosyal etkileşim düzeyini değerlendirmesiyle ilişkilidir ve sosyal katılımın gerçek ve istenen nitelik ile niceliği arasındaki bir eksiklik olarak da ifade edilebilmektedir (Ferreira-Alves vd., 2014: 614; Bhagchandani, 2017: 60; Bower, 2023: 1; Pourriyahi vd., 2021:2).

Yalnızlık da tıpkı geride kalanlar sendromu gibi kişiseldir. Teşhisi bireysel algılara dayanmaktadır ve tedavisi spesifik semptomlara dayalı olarak gerçekleşmektedir. Pek çok çağdaş halk sağlığı sorunu gibi geniş kapsamlı yapısal, kültürel, sosyo-ekonomik ve politik koşullardan etkilenmektedir (Bower, 2023: 1). Bu çerçevede yalnızlık, günümüzde sadece sağlıkla ilgili bir sorun olarak değil aynı zamanda acil bir halk (kamu) sağlığı sorunu olarak da görülmektedir (Ferreira-Alves vd., 2014: 614; Cacioppo ve Cacioppo, 2018: 426; Preece vd., 2021; Ozawa-de Silva ve Parsons, 2020: 613).

Bazı Araştırmalarda Geride Kalanlar Sendromu ve Yalnızlık İlişkisi

Alan yazında hem üniversite öğrencisi örnekleminde hem de doğrudan geride kalanlar sendromu ve yalnızlık ilişkisini araştıran çalışma bulunmamaktadır. İlişkilerin bulunduğu çalışmalarda geride kalanlar sendromu ya da yalnızlığa ilişkin bilgiler dolaylı sonuçlar ya da değerlendirmeler olarak oluşmaktadır. Geride kalanlar sendromunu farklı örneklem ve içeriklerde ele alan araştırmalardan birinde Nazi toplama kamplarından kurtulan ailelerde büyüyen 26'sı erkek 26'sı kadın 52 kişi ile çalışılmıştır. Gerçekleştirilen bir araştırmada ebeveynlerin çocukluk ve ergenlikteki yalnızlıklarına ilişkin hatırladıkları anlatımları, Nazi toplama kampından kurtulan ailelerde büyüyen çocuklarda 4 farklı yalnızlık deneyimi olabileceğini ortaya çıkarmıştır. Hatırlanan yalnızlık anlatılarındaki ebeveyn travmaları ise kişilerarası süreçlerde başarısız bir öznellik duygusunu temsil ediyor şeklinde kavramlaştırılmıştır. Başkaları tarafından anlaşılmama, başkalarını anlamama, başarısız ilişkiler, paylaşım eksikliği ve torunları ile iletişimde yaşanan sıkıntılar iyileştirilmesi gereken konular olarak değerlendirilmiştir (Wiseman, 2008: 350).

Güney İsrail'deki 7 Ekim terör saldırısını deneyimlemiş, Fransa'da yaşayan ve geride kalan kimliğine sahip gönüllü 94 İsrailli katılımcı ile gerçekleştirilen araştırmada, otuz katılımcı (%31,6) 7 Ekim katliamından sonra izole veya yalnız hissettiklerini belirtmişlerdir.

İzole veya yalnız hissedenlerin çevrelerinden destek görmediklerini hissetme olasılıkları da daha yüksek bulunmuştur. Yalnızlık ve izolasyon yaşadığını ifade edenlerde kötüleşen sağlık sorunları (%34) başta olmak üzere kırılganlıklarının yeniden aktif hale geçmesi durumunun oluştuğu ortaya çıkmıştır. Saldırı dönemini daha sık düşünme eğiliminde olup, çocuklarının ve torunlarının geleceği konusunda yüksek düzeyde endişeli olduklarını belirtmişlerdir (Halioua vd., 2024: 1).

Robinson ve arkadaşlarının (1992: 11) çalışmalarından elde edilen bulgulara göre ise soykırımdan sağ kurtulan ve sosyal ağ desteği olmayan yalnız kişiler, kendileri gibi olmayan diğerlerinden daha fazla tepki göstermektedir. Evleri hasar gören ve soykırımdan sağ kurtulanlar ise temel güvenliklerini ve güvenlerini kaybettiklerini ve kağıtları, fotoğrafları ve diğer eşyaları yok edildiğinde geçmişlerine ait unsurları da kaybettiklerini hissettiklerini belirtmişlerdir.

Soykırım sırasında tek başına geçirilen yılın fazlalığı ile yalnızlık ve travma sonrası stres belirtileri arasında daha güçlü bir pozitif ilişki bulunmuştur. Daha yalnız hissetme ile pozitif tek başınalık ve travma sonrası stres belirtileri arasında ise daha güçlü bir negatif ilişki elde edilmiştir. 81 yaşlı yetişkinden elde edilen bulgular, soykırım sırasında daha uzun yıllar tecrit altında kaldıklarını belirten hayatta kalanların, mevcut yalnızlık ile ilişkilendirildiklerinde travma sonrası stres semptomlarının zararlı sonuçlarına karşı daha duyarlı olma eğiliminde olduklarını vurgulamaktadır. Bununla birlikte, soykırım sırasında kendini daha yalnız hisseden hayatta kalanlar, daha yüksek düzeyde olumlu tek başınalıktan bahsederken daha düşük düzeyde travma sonrası stres belirtileri göstermektedir (Palgi vd., 2021:169).

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depreminden doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenen 160 üniversite öğrencisi ile gerçekleştirilen depreme ilişkin metafor araştırmasında metafor kategorilerinden biri "yalnızlık" olarak tanımlanmıştır. Katılımcılar yalnızlık kategorisinde "annesini kaybetmiş küçük bir çocuk, bir yanının eksik kalması, ayrılık, ayıran, terk edilmek, dağılmak, hayatın sonu, küçük kıyamet" olarak ifade ettikleri sekiz metafor geliştirmişlerdir. Metaforların benzetme yönü ise "depremin köklerinden koparak tek başına bıraktığı", "şehir değiştirmek zorunda kalınması nedeniyle gidilen yeni şehirde yalnızlık hissine sebep olduğu" şeklindeki tanımlamalardan anlaşılmaktadır (Karaman, 2024: 39-40).

Araştırma

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, birbirine çok yakın tarihlerde ve farklı kaynaklardan gelen iki büyük afet –pandemi ve deprem– ile yaşananlara ve sonuçlarına tanıklık etmiş hatta bu deneyimleri ilk defa yaşamış üniversite öğrencileri örnekleminde geride kalanlar sendromu ile yalnızlık ilişkisini deprem deneyimine ilişkin demografik değişkenler ışığında araştırmaktır. Deprem

sonrası oluşabilecek travmatik korku, kaygı, kayıp, endişe, belirsizlik, güvensizlik, eğitimin geleceği, sosyal alandan uzaklaşma ve belirsizlik benzeri durum ile sonuçların öğrenciler üzerinde yarattığı etkiler geride kalanlar sendromu ve yalnızlık ilişkisi bağlamında ele alınmakta olup bulgular ışığında öneriler oluşturulmaktadır.

Araştırmanın Örneklemi ve Yöntemi

Araştırma, Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi örgün ve ikinci öğretim 3. sınıf öğrencileri ile İzmir Kavram Meslek Yüksekokulu 2. sınıf öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın örnekleminin üniversite öğrencileri olarak seçilmiş olmasının öncelikli gerekçesi bu denli büyük bir deprem deneyimini hem ilk defa yaşıyor olmaları hem de deprem sonrası yaşananlara ilk defa tanıklık etmeleridir. Bu durum hem yaşadıkları hem de gözlemledikleri kişisel deneyim ve duyguları içermektedir. Öğrencilerin deprem sonrası gerçekleştirilen derslerde depreme ilişkin söylemleri araştırmanın yapılması için temel motivasyon kaynağını oluşturmuştur.

Bu kapsamda toplam 141 öğrenci 2022-2023 Eğitim-Öğretim yılı Bahar Dönemi kapsamında Etik Kurul iznine dayalı ve gönüllülük esaslı olarak 15.06.2023-21.06.2023 tarih aralığında bir anket çalışmasına katılmıştır.

Ankette öğrencilerin geride kalanlar sendromu ve yalnızlıklarının ölçülmesini sağlayan ölçek sorularının yanı sıra sosyo-demografik sorular da yer almaktadır. Cinsiyet, yaş, yaşanılan yer, şuan oturulan ev, oturulan evin deprem konusunda güvenli olup olmadığına ilişkin düşünce, Kahramanmaraş depremi duyulduğunda ilk ne düşünüldüğü, Kahramanmaraş depremi yaşandığında depremi yaşayan şehirlerden birinde olunup olunmadığı, depremde bir kayıp yaşanıp yaşanmadığı, kayıp yaşayanların kayıplarının yakınlık derecesi, depremzedelerin temel ihtiyaçlarının depremden hemen sonra yeterince karşılanıp karşılanmadığı, depremzedelerin farklı ihtiyaçlarının öncelikli olarak hangi yol ve yöntemle karşılandığı, depremzedelerin kayıplarının zaman içinde karşılanma konusuna ilişkin değerlendirmeleri, Kahramanmaraş depremine ilişkin doğru bilgilerin hangi kaynaktan alındığı, deprem öncesine göre genel olarak düşüncelerde yaşanan değişimler, deprem sonrasında deprem öncesine göre ülkenin geleceğine ilişkin düşüncelerdeki değişim, deprem öncesine göre kendi geleceklerini nasıl değerlendirdiklerine ilişkin bilgi, deprem korkusu yaşayıp yaşamadıkları, depreme hazırlıklı olma ve ilk yardım eğitimine sahip olma durumlarının sorulmasının yanı sıra Kahramanmaraş depremi ve sonrasını tek kelimeyle ifade etmeleri de istenmiştir. Deprem sonrası en çok neye ihtiyaç duyduklarına ait bilgi ile kendi geleceklerine yönelik düşüncelerinde değişiklik olup olmadığı da yanıtlanmış sorular arasında yer almıştır.

Bu kapsamda frekans analizi, güvenirlik analizi, tanımlayıcı istatistikler, bağımsız örneklem T testi, ANOVA testi ile hipotezi sınamak için korelasyon analizi SPSS analiz programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada Bart Hovens (2011) tarafından geliştirilen ve Öztürk Başpınar, Çakıroğlu ve Altınöz (2022) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Geride Kalanlar Ölçeği ile Yıldız ve Duy (2013) tarafından Türkçe'ye uyarlanan UCLA Yalnızlık Ölçeği Kısa Formu kullanılmıştır. Geride Kalanlar Ölçeği toplam 29 sorudan ve 6 alt boyuttan oluşmaktadır. Araştırma ve örneklem özelinde ölçeğin Yönetime Duyulan Güven ve Bağlılık alt boyutları kullanılmıştır. Bu kapsamda araştırmada kullanılan Geride Kalanlar Ölçeği toplam soru sayısı 11 olarak oluşmuştur. Yanıtlar "Kesinlikle Katılıyorum" ile "Kesinlikle Katılmıyorum" arasında 5'li Likert olarak derecelendirilmiştir. Yalnızlık Ölçeği ise toplam 7 sorudan oluşmaktadır. Tek boyuttur. Yanıtlar "hiç yaşamadım" ile "sık sık yaşarım" arasında derecelendirilmektedir.

Araştırmanın Hipotezi

Robinson ve arkadaşlarının (1992: 11) soykırımdan sağ kurtulan ve sosyal ağ desteği olmayan yalnız kişilerden elde ettikleri sonuçlar bu kişilerin kendileri gibi olmayan diğerlerinden daha fazla tepki göstermekte olduklarıdır. Evleri hasar gören ve soykırımdan sağ kurtulanlar ise temel güvenliklerini ve güvenlerini kaybettiklerini belirterek kağıtları, fotoğrafları ve diğer eşyaları yok edildiğinde geçmişlerine ait unsurların da yok olduğu hissini yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Çalışmada aynı zamanda soykırım sırasında tek başına geçirilen yılın fazlalığı ile yalnızlık ve travma sonrası stres belirtileri arasında daha güçlü bir pozitif ilişki bulunmuştur.

Soykırım benzeri travmatik bir olay olan deprem sonrasında da kurtulanların yaşayabilecekleri duygular ve durumlar olarak geride kalanlar sendromu ile yalnızlık ilişkisine yönelik merak üniversite öğrencileri örnekleminde ilişkilerini temel alan araştırmanın yapılmasını gerektirmiştir. Bu kapsamda ana hipotez H1: "Geride kalanlar sendromu ve yalnızlık arasında anlamlı bir ilişki vardır" olarak oluşturulmuştur.

Araştırmanın Bulguları

141 üniversite öğrencisinin yanıtlarına dayalı olarak gerçekleştirilen analizlerde sosyo-demografik verilere ilişkin bulgulara göre ***cinsiyet*** olarak örneklemin 85'i kadın (%60,3) ve 56'sı erkek (%39,7)'tir. ***Yaş*** dağılımı 19 ve 31 arasında değişmekte olup yaş ortalaması 21,4'tür. ***"Yaşanılan yer"*** %61,7 büyükşehir, %27 şehir, %10,6 ilçe, %0,7 kasabadır. ***"Şu an oturulan ev"*** %59,6 apartman dairesi, %34 müstakil ev, %5 site içinde ev, %1,4 diğer şeklindedir. ***"Oturulan ev"*** %59,6 deprem konusunda ***güvenli*** olarak değerlendirilmiştir.

"Kahramanmaraş depremini duyulduğunda ilk düşünülen şey" %41,8 üzüntü, %38,3 endişe, %17 yakınları ve tanıdıklarına ilişkin merak ve % 2,8 sorumsuzluk olurken **örneklemin** %73,8'i ***depremi yaşayan şehirlerden birinde olmadığını*** belirtmiştir.

"Depremde kayıp yaşama" durumuna %76,6 hayır, %23,4 evet denilirken evet yanıtını verenlerin ***"kaybının yakınlık derecesi"*** %14,9 arkadaş, %4,3 ikinci derece akraba, %1,4 ise birinci derece akraba ve komşu olarak karşılık bulmuştur.

Depremzedeler %52,5 ile ***depremden hemen sonra temel ihtiyaçlarının karşılanmadığını*** ifade etmişlerdir. **"Depremzedeler farklı ihtiyaçlar öncelikli olarak hangi yollardan karşılandı?"** şeklindeki soruya %48,9 sivil toplum kuruluşları, %17,7 devlet desteği, %17 kamuya ait sivil toplum kuruluşları, %8,5 aynı bölgede aynı şartlar altında olanlar, %5,7 yakınlarının desteği ve %2,1 belediye desteği olarak yanıt vermişlerdir.

"Kayıplarının zaman içinde karşılanması konusundaki düşünceleri" %,51,1 zaman içinde kısmen, %34 zaman içinde karşılanmayacak ve %14,9 zaman içinde tamamen karşılanacak olarak oluşmuştur.

"Kahramanmaraş depremine ilişkin doğru bilgileri" %44 sosyal medyadan, %25,5 bölgede yaşayanlardan, %22 televizyondan aldım diyenlerin yanı sıra %7,8 doğru bilgi alamadım şeklinde değerlendirmiştir. ***"Deprem öncesine göre genel olarak düşüncelerdeki değişim"*** %58,9 olumsuz, %26,2 fazla değişiklik olmadı ve %14,9 olumlu olarak tanımlanmıştır.

"Deprem öncesine göre ülkenin geleceği konusundaki düşüncelere ilişkin değerlendirme" %60,3 daha kötümserim, %27 değişmedi ve %12,8 daha iyimserim olurken ***"deprem öncesine göre geleceklerine ilişkin değerlendirme"*** %61 daha kötümserim, %19,9 değişmedi ve %19,1 daha iyimserim yanıtları ile ifade edilmiştir. **Örneklemin %63,8'i *"deprem korkusu yaşadığını"*** belirtmiştir.

"Yaşanılan yerde olabilecek yeni bir depreme hazırlıklı olma durumu" %57,4 hazırlıklı değilim, %42,6 hazırlıklıyım ile karşılık bulmuştur. %58,2'sinin ***"ilkyardım eğitimi"*** yoktur.

"Kahramanmaraş depremini ve sonrasını" %53,9 hayal kırıklığı, %40,4 korku, %2,8 boşluk ve %2,1 kimsesizlik kavramları ile ***tek kelime*** olarak ifade etmişlerdir.

"Kahramanmaraş depremi sonrası en çok ihtiyaç duyulan şey" %62,4 güven, %27 fiziksel ihtiyaçlar, %7,8 sosyalleşmek ve %2,1 psikolojik destek olmuştur. Bununla birlikte, ***"deprem sonrası geleceğinize yönelik düşüncelerinizde değişiklik oldu mu?"*** sorusuna ise %58,9 evet denilmiştir.

Güvenirlik Analizi

Geride kalanlar sendromu ve yalnızlık ölçeklerine ilişkin güvenirlik analizi, iç tutarlılık Cronbach Alpha katsayı hesaplaması sonucunda, geride kalanlar sendromu ile yalnızlık ölçekleri güvenirlik oranları ,83 ve ,72 olup, sosyal bilimler için kabul edilebilir düzeydedir (**Tablo 1**).

Tablo 1

Geride Kalanlar Sendromu ve Yalnızlık Ölçekleri Güvenirlik Oranları

Ölçekler	Madde Sayısı	N	Cronbach Alpha
Geride Kalanlar Sendromu	11	141	,83
Bağlılık	5	141	,85
Yönetime Duyulan Güven	6	141	,91
Yalnızlık	7	140	,72

Ölçeklere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırmaya katılan öğrencilerin geride kalanlar sendromu ve alt boyutları ile yalnızlığa ilişkin maksimum, minimum değer, ortalama ve standart sapmalarına ilişkin tanımsal değerleri **Tablo 2**'de yer almaktadır.

Tablo 2
Geride Kalanlar Sendromu ve Yalnızlık Ölçeklerinin Tanımlayıcı İstatistikleri

Ölçekler	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Std. Sapma
Geride Kalanlar Sendromu Ölçeği	141	2,057	2,759	28,4681	8,83383
Bağlılık	141	2,532	2,759	13,1064	5,25317
Yönetime Duyulan Güven	141	2,057	2,270	12,9362	5,86663
Yalnızlık Ölçeği	140	1,471	2,700	12,3429	3,64577

Tabloya göre geride kalanlar sendromu ortalaması 28,46 iken yalnızlık ortalaması 12,34'tür. Ölçek değerlendirme skalasına göre deprem sürecinde öğrencilerin geride kalanlar sendromunu yalnızlıktan daha fazla yaşadığı ifade edilebilir.

Bağımsız Örneklem T Testi

Cinsiyet, oturulan evin deprem konusunda güvenli olup olmadığı, depreme hazırlıklı olup olmadıkları ile ilk yardım bilip bilmediklerine ilişkin sonuçlar ile hem geride kalanlar sendromu ve alt boyutları hem de yalnızlık arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

Oturulan evin deprem konusunda güvenli olup olmadığı, deprem sırasında depremi yaşayan şehirlerden birinde olunup olunmadığı, depremde kayıp yaşanıp yaşanmadığı, deprem korkusu yaşayıp yaşamadıkları ve deprem sonrasında geleceklerine yönelik düşüncelerinde değişiklik olup olmadığına ilişkin sonuçlar ile hem geride kalanlar sendromu ölçek ve alt boyutları arasında hem de yalnızlık arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır (**Tablo 3**).

Oturulan evin güvenli olup olmadığı ile geride kalanlar sendromu ve bağlılık ile yönetime duyulan güven alt boyutları arasında anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır. Analiz sonucuna göre oturdukları evi güvenli bulmayan öğrencilerin ortalaması, oturdukları evi güvenli bulan öğrencilerin ortalamasından yüksektir. Bu bağlamda, ***oturdukları evi güvenli bulmayan öğrenciler***, oturduğu evi güvenli bulan öğrencilere göre ***geride kalanlar sendromunu daha yoğun yaşamaktadır.***

Deprem anında depremi yaşayan şehirlerden birinde olup olmama durumları ile öğrencilerin geride kalanlar sendromu, bağlılık ve yönetime duyulan güven arasında anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır. Deprem sırasında depremi yaşayan şehirlerden birinde olmayan öğrencilerin ortalaması, depremi yaşayan şehirlerde olan öğrencilerin ortalamasından yüksektir. ***Deprem sırasında depremi yaşamayan şehirlerde olan öğrenciler geride kalanlar***

Tablo 3
T Testi Sonuçları

Ölçekler	Öğrencilerin Oturdukları Evin Deprem Konusunda Güvenli Olup Olmadığı	N	Ortalama	Std. Sapma	T	P
Geride Kalanlar Sendromu	Evet	36	23,3611	5,91923	–2,835	,012
	Hayır	104	27,0769	8,80279		
Bağlılık	Evet	36	10,8889	3,84543	–3,618	,009
	Hayır	104	13,9135	5,47210		
Yönetime Duyulan Güven	Evet	36	12,4722	4,29276	,467	,005
	Hayır	104	13,1635	6,31858		
	Kahramanmaraş Depremi Yaşandığında Depremi Yaşayan Şehirlerden Birinde Olup Olmadığı					
Geride Kalanlar Sendromu	Evet	33	26,2424	6,48089	–2,835	,012
	Hayır	104	27,0769	8,80279		
Bağlılık	Evet	36	10,8889	3,84543	–3,618	,009
	Hayır	104	13,9135	5,47210		
Yönetime Duyulan Güven	Evet	36	12,4722	4,29276	–,730	,005
	Hayır	104	13,1635	6,31858		
	Depremde Kayıp Yaşayıp Yaşamama Durumu					
Geride Kalanlar Sendromu	Evet	33	26,2424	6,48089	,185	,026
	Hayır	108	25,9815	8,83597		
Bağlılık	Evet	33	12,6970	4,08874	–,600	,024
	Hayır	108	13,2315	5,57130		
	Deprem Korkusu Yaşayıp Yaşamama Durumu					
Bağlılık	Evet	90	14,0000	5,46696	2,799	,028
	Hayır	49	11,5714	4,54148		
	Deprem Sonrasında Geleceklerine Yönelik Düşüncelerinde Değişiklik Olup Olmadığı					
Yalnızlık	Evet	83	12,4940	4,15074	,634	,009
	Hayır	57	12,1228	2,77148		

sendromunu depremi yaşayan şehirlerde olan öğrencilerden daha fazla yaşamışlardır. Aynı öğrencilerin bağlılığı ve yönetime duyduğu güven de daha yüksektir.

Depremde kayıp yaşayıp yaşamama durumları ile geride kalanlar sendromu ve bağlılık arasında da anlamlı farklılaşmalar olduğu saptanmıştır. Depremde kayıp yaşayan öğrencilerin ortalaması, kayıp yaşamayan öğrencilerin ortalamasına göre daha yüksektir. ***Depremde kayıp yaşayan öğrenciler, depremde kayıp yaşamayan öğrencilere göre daha fazla geride kalanlar sendromu göstermektedir.*** Buna karşın depremde ***kayıp yaşamayan öğrenciler ise*** depremde kayıp yaşayan öğrencilere göre ***yönetime daha fazla bağlılık duymaktadır.***

Deprem korkusu yaşayıp yaşamama durumları ile bağlılık arasında anlamlı farklılıklar saptanmıştır. ***Deprem korkusu yaşayan öğrencilerin deprem korkusu yaşamayan öğrencilere göre yönetime bağlılıkları daha yüksektir.***

Deprem sonrası geleceklerine yönelik düşüncelerinde değişiklik olup olmadığı ile yalnızlık arasında anlamlı farklılıklar saptanmıştır. Deprem sonrası süreçte ise geleceklerine yönelik düşüncelerinde değişiklik olan öğrencilerin değişiklik olmayan öğrencilere göre ortalamaları yüksektir. ***Geleceğe yönelik düşüncelerinde değişiklik olan öğrenciler kendilerini değişiklik olmayan öğrencilere göre daha yalnız hissetmektedir.***

One Way(ANOVA) Testi

Öğrencilerin yaşı, şu an oturdukları ev, depremde yaşanan kayıpların yakınlık derecesi, depremzedelerin kayıplarının zaman içinde karşılanma durumu, deprem öncesine göre kendi geleceklerini nasıl değerlendirdikleri, depremi ve sonrasını tek kelimeyle tanımlamalarının hem geride kalanlar sendromu hem de yalnızlık ile anlamlı ilişkisi saptanamamıştır.

Öğrencilerin yaşadıkları yer, depremi duydukları andaki ilk düşünceleri, temel ihtiyaçların depremden hemen sonra karşılanmasına ilişkin değerlendirmeler, farklı ihtiyaçların öncelikli olarak hangi yollardan karşılandığı, depreme ilişkin doğru bilgilenin hangi kaynaktan alındığı, deprem öncesine göre ülkenin geleceğine ilişkin düşünceler ile deprem sonrası en çok neye ihtiyaç duyulduğu konuları ile hem geride kalanlar sendromu hem de yalnızlık arasında anlamlı bir ilişkiler saptanmıştır.

Yaşanılan yer ile geride kalanlar sendromu alt boyutlarından ***yönetime duyulan güven arasında anlamlı farklılık*** olduğu saptanmıştır. **Büyükşehirde yaşayan öğrencilerin ortalaması, şehir ve ilçede yaşayan öğrencilere göre daha yüksektir. Bu bağlamda,** ***büyükşehirde yaşayan öğrencilerin*** şehir ve ilçede yaşayan öğrencilere göre ***yönetime daha fazla güven duyduğu söylenebilir.***

Depremi ilk duyduğundaki düşünceler ile yönetime duyulan güven arasında da anlamlı farklılık bulunmuştur. Depremi duyduğunda sorumsuzluk olarak değerlendiren *öğrencilerin ortalaması,* depremi duyduğunda acı/üzüntü, yakınlarını kaybetme korkusu ve endişe yanıtı veren öğrencilerin ortalamasından daha yüksektir. ***Depremi duyduğunda sorumsuzluk olarak değerlendiren öğrencilerin yönetime duyduğu güvenin***, acı/üzüntü, yakınlarını kaybetme korkusu ve endişeli düşüncelere sahip öğrencilere göre ***daha yüksek olduğu söylenebilir.***

Depremzedelerin temel ihtiyaçlarının depremden hemen sonra yeterince karşılanmasına ilişkin düşünceler ile yönetime duyulan güven arasında anlamlı ilişki elde edilmiştir. Depremzedelerin temel ihtiyaçlarının depremden hemen sonra karşılandığını ifade edenlerin ortalaması, kısmen karşılandı veya karşılanmadı olarak ifade eden öğrencilerin ortalamasından daha yüksektir. ***Depremden hemen sonra depremzedelerin temel ihtiyaçlarının karşılandığını ifade eden öğrencilerin yönetime duyduğu güven,*** diğer cevapları veren öğrencilerden daha ***yüksektir.***

Tablo 4
ANOVA Testi Sonuçları

	Yaşanılan Yer	N	Mean	Std.Sapma	F	P
Yönetime Duyulan Güven	Büyükşehir	87	13,0115	6,09898	3,077	,030
	Şehir	38	12,3684	4,74439		
	İlçe	15	12,8000	5,87002		
	Kahramanmaraş Depremini Duyduklarında İlk Düşünceleri					
Yönetime Duyulan Güven	Acı/Üzüntü	59	11,7119	5,86354	6,020	,001
	Yakınlar/Tanıdıklarını Kaybetme Korkusu	24	13,9583	7,29788		
	Sorumsuzluk	4	14,5000	7,32575		
	Endişe	54	13,7037	4,92061		
	Depremzedelerin Temel İhtiyaçlarının Depremden Hemen Sonra Yeterince Karşılanmasına İlişkin Düşünce					
Yönetime Duyulan Güven	Evet	13	14,6923	7,84628	3,226	,043
	Kısmen Karşılandı	54	14,1111	5,57510		
	Hayır Karşılanmadı	74	11,7703	5,51100		
	Depremzedelerin Farklı İhtiyaçlarının Öncelikli Olarak Hangi Yollardan Karşılandığına İlişkin Düşünce					
	Devlet Desteği	25	14,1200	6,52125	2,460	,036
Yönetime Duyulan Güven	Kamuya Ait Sivil Toplum Kuruluşu	24	14,9583	4,91209		
	Sivil Toplum Kuruluşları Desteği	69	12,3043	5,47804		
	Belediye Desteği	3	7,6667	2,08167		
	Yakınlarının Desteği	8	8,7500	3,99106		
	Bölgede Aynı Koşullarda Yaşayanların Desteği	12	14,1667	7,86053		
	Depreme İlişkin Doğru Bilgilerin Hangi Kaynaktan Alındığı					
Bağlılık	Sosyal Medya	62	13,9194	5,28933	3,216	,025
	O Bölgede Yaşayanlar Kişiler	36	11,4444	4,61949		
	Televizyon	31	12,3548	5,33259		
	Doğru Bilgi Alamadım	11	16,0909	5,48552		
Yalnızlık	Sosyal Medya	62	12,3226	4,31837	3,022	,032
	O Bölgede Yaşayanlar Kişiler	35	11,7143	2,52716		
	Televizyon	31	12,1290	2,43231		
	Doğru Bilgi Alamadım	11	15,3636	4,34218		

	Yaşanılan Yer	N	Mean	Std.Sapma	F	P
	Kahramanmaraş Depremi Öncesine Göre Ülkenin Geleceğine İlişkin Düşünceler					
Yönetime Duyulan Güven	Daha İyimserim	18	16,6667	6,46256	4,389	,014
	Daha Kötümserim	85	12,3294	5,47372		
	Değişmedi	38	12,5263	5,93540		
Yalnızlık	Daha İyimserim	3	10,9412	2,22122	3,444	,035
	Daha Kötümserim	85	12,9647	3,65620		
	Değişmedi	38	11,5789	3,88087		
	Kahramanmaraş Depremi Sonrası En Çok Neye İhtiyaç Duyulduğu					
	Güven	88	27,3636	8,23949	5,420	,001
Geride Kalanlar Sendromu	Fiziksel İhtiyaçlar	38	21,8947	7,24770		
	Sosyalleşmek	11	30,5455	8,25062		
	Psikolojik Destek	3	25,6667	6,65833		
Bağlılık	Güven	88	14,0114	5,28388	10,647	,000
	Fiziksel İhtiyaçlar	38	9,6842	3,80686		
	Sosyalleşmek	11	17,5455	3,98406		
	Psikolojik Destek	3	13,6667	1,52753		

Depremzedelerin farklı ihtiyaçlarının öncelikli olarak hangi yollardan karşılandığına ilişkin soruya verilen yanıtlar ile yönetime duyulan güven arasında anlamlı farklılık saptanmıştır. Depremzedelerin farklı ihtiyaçlarının öncelikli olarak kamuya ait sivil toplum kuruluşlarıyla karşılandığına ilişkin verilen yanıtların ortalaması, depremzedelerin farklı ihtiyaçlarının devlet desteği, sivil toplum kuruluşları, belediye desteği, yakınlarının desteği ve bölgede aynı koşulları yaşayan kişiler tarafından karşılandı yanıtını verenlerin ortalamasından daha yüksektir. ***Depremzedelerin farklı ihtiyaçlarının öncelikli olarak kamuya ait sivil toplum kuruluşları tarafından karşılandığını düşünenlerin yönetime duyduğu güven*** diğer cevapları verenlerden ***daha yüksektir.***

Depreme ilişkin doğru bilgilerin hangi kaynaktan alındığı ile bağlılık ve yalnızlık arasında anlamlı farklılıklar saptanmıştır. Depreme ilişkin doğru bilgi alamadığını belirten öğrencilerin ortalaması, diğer kaynaklardan bilgi aldıklarını belirten öğrencilerden daha yüksektir. ***Depreme ilişkin doğru bilgi alamadığını ifade eden öğrencilerin***, depreme ilişkin farklı kaynaklardan bilgi aldıklarını belirten öğrencilere göre ***bağlılıkları*** ile ***yalnızlıkları*** diğer kaynakları belirten öğrencilere göre yüksektir.

Deprem öncesine göre ülkenin geleceğine ilişkin düşünceleri ile yönetime duyulan güven ve yalnızlık arasında da anlamlı farklılıklar saptanmıştır. ***Deprem öncesinde ülkenin geleceğine ilişkin daha iyimser düşünceye sahip olanların yönetime duyduğu güven*** ülkenin geleceğine ilişkin daha kötümser ve değişiklik olmadığını belirtenlere göre ***daha yüksektir.*** Deprem öncesinde ülkenin geleceğine ilişkin olarak daha ***kötümser düşünceye sahip öğrencilerin,*** daha iyimser ve değişiklik olmadığını düşünen öğrencilere göre ***yalnızlık duyguları daha yüksektir.***

Deprem sonrasında en çok ihtiyaç duyulan şey ile geride kalanlar sendromu ve yönetime duyulan bağlılık arasında anlamlı farklılıklar saptanmıştır. Deprem sonrasında ***en çok ihtiyaç duyduğu şeyi sosyalleşmek olarak ifade eden öğrencilerin***, diğer ihtiyaçları belirten öğrencilere göre ortalaması daha yüksek bulunmuştur. En *çok* ***sosyalleşmeye ihtiyaç duyan öğrencilerin*** diğer ihtiyaçlara öncelik veren öğrencilere göre ***geride kalanlar sendromu ve bağlılıkları daha yüksektir.***

Korelasyon Analizi

Araştırma kapsamında öğrencilerin geride kalanlar sendromu ve alt boyutları ile yalnızlık arasında korelasyon olup olmadığı da ölçülmüştür (Tablo 5).

Tablo 5
Korelasyon Analizi

	Geride Kalanlar Sendromu	Yönetime Duyulan Güven	Bağlılık	Yalnızlık
Geride Kalanlar Sendromu	1	,779**	,714**	,131
Yönetime Duyulan Güven	,779**	1	,118	,028
Bağlılık	,714**	,118	1	,178*
Yalnızlık	,131	,028	,178*	1

** p< 0,01 *p< 0,05

Korelasyon analizi sonucuna göre, geride kalanlar sendromu alt boyutu olan bağlılık ile yalnızlık arasında %99 güven aralığında çok zayıf bir ilişki bulunmuştur. Geride kalanlar sendromu ve yalnızlık arasında ise anlamlı bir ilişki saptanamamıştır. Bu bağlamda **çalışmanın ana hipotezi olan H1 hipotezi reddedilmiştir.**

Sonuç

Deprem toplumları derinden etkileyen, başta can kaybı olmak üzere birçok hasara sebep olan ve insanların belleklerinde kalıcı yaralar açan bir doğa olayıdır. Deprem sonrasında yakınlarını, sevdiklerini, sahip oldukları maddi unsurları ve hatıraları ile hatıralarına ilişkin bilgi ve belgeleri kaybeden sayısal çokluğu bu felaketin en trajedik boyutlarından birini oluşturmaktadır. Deprem, toplumsal hafızaya kazınan bir olay olmanın ötesinde kişilerin bireysel anlamda farklı içeriklerde ve düzeylerde acılar çektiğini de göstermektedir. Deprem ve benzeri afetler kişileri travmatize etme potansiyeli çok yüksek olan olaylardır. Depremin kişisel çok yönlü sonuçları ile etkileri hem yaşandığı anda hem de zaman içinde oluşabilmekte, gelişebilmekte ve değişebilmektedir. Bu noktadaki önemli olgulardan biri deprem benzeri travmatik olaydan kurtulmuş ya da tanık olmuş kişilerin yaşayabileceği duygulara yönelik sonuçlar geride kalanlar sendromu ile yalnızlık olabilmektedir.

Literatürde geride kalanlar sendromu ile yalnızlık ilişkisini deprem benzeri travmatik sonuçları olan bir afet ile doğrudan ilişkilendirilmiş bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu noktada literatüre bir katkı sunma amacıyla 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremi özelinde bu denli büyük bir depremi ilk kez deneyimlemiş üniversite öğrencileri örnekleminde geride kalanlar sendromu ve yalnızlık ilişkisi nicel bir araştırmaya dayalı olarak değerlendirilmiştir. Örneklem, 2022-2023 Eğitim-Öğretim yılı Bahar Dönemi kapsamında anket çalışmasına yanıt veren gönüllü 141 üniversite öğrencisidir. Ana hipotez H1: "Geride kalanlar sendromu ve yalnızlık arasında anlamlı bir ilişki vardır" şeklinde oluşturulmuştur.

Çalışmada, örneklemin ilk defa yaşadığı bir afet olan deprem deneyimine ilişkin sorulara verdikleri yanıtlar ile düşünceleri genel olarak, %59'6'sı oturdukları evi deprem için güvenli bulmakta, %41,8'i depremi ilk duyduğunda üzüntü hissettiğini belirtmektedir. %25,5'i deprem anında deprem yaşanan şehirlerden birinde bulunurken, %23,4'ü depremde kayıp yaşadığını ve %14,9'u yaşadığı kaybı arkadaş olarak tanımlamıştır. Depremde ihtiyaçların karşılanma durumu ve kimler tarafından karşılandığı sorularına verilen yanıtlarda %52,5'i temel ihtiyaçlar depremden hemen sonra karşılanmadı derken %48,9'u farklı ihtiyaçların STK tarafından karşılandığını, %34'ü ise depremzedelerin kayıplarının zaman içinde karşılanmayacağını belirtmiştir. %44'ü depreme ilişkin doğru bilgileri sosyal medyadan aldığını, %58,9'u ise düşüncelerinin deprem öncesine göre daha olumsuz olduğunu ifade etmiştir. %60,3'ü ülkenin geleceğini ve %61'i kendi geleceğini deprem öncesine göre daha kötümser olarak değerlendirmektedir. %63,8 deprem korkusu yaşarken, %57,4'ü depreme hazır olmadığını hatta %58,2'i ilkyardım eğitimi bulunmadığını belirtmiştir. Deprem ve sonrasına ilişkin genel düşünce ise %53,9 hayal kırıklığı olarak tanımlanmıştır. Deprem sonrası en çok ihtiyaç duyulan şey "güven" olarak ifade edilmiştir.

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depreminden birkaç ay sonra gerçekleştirilen araştırmada ve örneklem sınırlılığı içerisinde "geride kalanlar sendromu ile yalnızlık arasında ilişki bulunamamış" ve ***H1 hipotezi reddedilmiştir.*** İlişkinin bulunduğu çalışma Palgi ve arkadaşlarının (2021: 169) bir araştırmasında elde edilmiştir. Soykırımı yaşamış 81 yaşlı yetişkinden elde edilen sonuçlarda, soykırım sırasında tek başına geçirilen yılın fazlalığı ile yalnızlık ve travma sonrası stres belirtileri arasında önceki zamana göre daha güçlü bir pozitif ilişki bulunmuştur. Nitekim, geride kalanlar sendromu ve yalnızlık ilişkisinin değerlendirildiği çalışmanın olumsuz sonuçları yaşanan felaketin büyüklüğü ile insanlar üzerindeki etkisine dayalı olarak yıllar itibari ile farklı şekillerde ve yoğunlukta tekrar tekrar ortaya çıkabilecektir. Araştırmanın depremden çok kısa bir süre sonra gerçekleştirilmiş olmasının yanı sıra zamana bağlı oluşabilecek farklı değerlendirmeler ile sonuçları kapsamaması muhtemel travmatik sonuçların saptanmasını güçleştirdiği için ilk kısıt olarak değerlendirilmektedir. Araştırmanın yaşanan depreme zamansal yakınlığı noktasında verilen yanıtların gerçekçi veya samimi olma özelinde güçlü veri oluşturduğu da göz ardı edilmemesi gereken bir nitelik taşımaktadır. Diğer bir kısıt anket uygulamasının deprem sonrası ders sürecinde birlikte olunan öğrenciler özelinde ve gönüllülük esaslı gerçekleşebilmesidir. Deprem sonrası online olarak devam eden eğitim-öğre-

tim döneminde anket uygulamak örneklem sınırlılığına neden olmuştur. Bu kısıtların birlikte oluşturduğu önemli bilgilerden biri sonuçların genellenemeyeceği şeklindedir. Bu kapsamda araştırma sonuçlarına ilişkin bulgular örneklem sınırlılığı içinde değerlendirilmiştir.

Araştırmada örneklem sınırlılığı içerisinde farklı sosyo-demografik konularda hem geride kalanlar sendromu hem de yalnızlık ilişkisi bulunmuştur.

Geride kalanlar sendromu oturdukları evi güvenli bulmayan, deprem sırasında depremi yaşamayan şehirlerde olan, depremde kayıp yaşayan ve deprem sonrasında en çok ihtiyaç duyduğu şeyin güven olduğunu belirten öğrencilerde diğer öğrencilere göre yüksek bulunmuştur.

Yalnızlık duygusu deprem sonrası geleceğe yönelik düşüncelerinde değişiklik olan, depreme ilişkin doğru bilgi alamadığını ifade eden ve deprem öncesine göre ülkenin geleceğine ilişkin düşüncelerinin daha kötümser olduğunu belirten öğrencilerde yüksek oluşmuştur.

Geride kalanlar sendromu yaşanmasına neden olan sonuçlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, doğal afetler (deprem, su baskını, kuraklık, tsunami gibi) ile sosyal olayların (işsizlik, terör saldırıları, göç gibi) sonuçları karşısında oluşabilecek zararları ve etkileri en aza indirmek, kentsel sürdürülebilirlik kapsamında kent risk yönetimini oluşturmak, altyapıları mekânsal planlama ve yeşil altyapı destek sistemleriyle güçlendirmek olarak da tanımlanabilen ***dirençli kentlere*** olan ihtiyacın önem, öncelik ve aciliyetini görmek bir an önce hayata geçirme çalışmalarına başlamak gerekmektedir (Karahan 2018'den aktaran, Erdem, 2022: 197). Dirençli kentlerin gerekliliği ve aciliyeti oturdukları evi güvenli bulmadığını ifade eden örneklem özelinde de karşılığı olan bir öneri ve gerekliliktir.

Ülkemizin deprem kuşağında yer aldığı gerçeğinde ve en son 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depreminde somut olarak yaşanan süreçler ile sonuçlar disiplinler arası kararlara dayalı bir yapılanmayı esas alan afet davranışlarının oluşturulma zorunluluğunun kaçınılmaz bir öncelik olduğunu gerek ölüm gerek yaralı gerekse hasarın büyüklüğü ölçeklerinde tüm ülkeye ulaşan sonuçları ile yaşatmıştır. Düşünce ve davranış değişikliği yaratabilmenin en temel girdisi ise her zamanki gibi ***eğitimdir.*** Bu konudaki kalıcı düşünce, duygu, davranış ve algı değişikliklerine ilişkin sonuçların okul, aile, toplum ve kendi kendine eğitim programlarında yer alan teorik ve pratik etkinliklerin birleştirilmesiyle elde edildiği görülmektedir. Afete hazırlıklı olma konusunda davranış değişikliğini sağlamak için ülke genelinde ortak, planlı, sürekliliği olan ve sürdürülebilir bir eğitim çabasına acil ihtiyaç bulunmaktadır. Bu noktada eğitim, travmatik sonuçları olan deprem ve benzeri bir afet sonrası hem geride kalanlar sendromu hem de yalnızlığın çok daha yüksek gerçekleşebilme olasılığı dikkate alındığında özellikle kişisel boyutta olumlu tek başınalık yeteneğini geliştirmeye yönelik profesyonel müdahale ile yalnızlık ve travma sonrası stres semptomları yaşayan ya da yaşama potansiyeli olan kişiler için faydalı olabilecek düzenlemelerden biri olarak değerlendirilebilir (Palgi vd., 2021:169). Nitekim çalışma kapsamında örneklemin %57,4'ünün depreme hazırlıklı olmadığını ifade etmesi %58,2'sinin ise ilkyardım eğitiminin bile bulunmaması eğitim yoluyla elde edilebilecek olan istendik davranış değişikliğinin ne denli öncelikli ve gerekli olduğunu ortaya koymaktadır.

İnsan doğru ve kullanılabilir bilgi ile donatılmadığında oluşacak duygunun bilinmezlik gereği olarak korku olabilme olasılığı bazı araştırmalarda sonuç olarak elde edilmiştir. Çoban ve arkadaşlarının deprem deneyimini yaşamış kişilerin deprem öncesi hazırlık algılarını irdeledikleri araştırmaya katılan 8 kişilik odak grup görüşmesi sonrasında elde edilen bulgulardan biri, yaşamış oldukları psikolojik sorunun öncelikli olarak **"korku"** olduğu şeklindedir (Çoban vd., 2017:120). Benzer şekilde 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremini yaşamış 14 gönüllü lise öğrencisi ile gerçekleştirilen nitel bir araştırmada da deprem sürecinde sahip olunan önemli duygu **"korku"** olarak tanımlanmıştır (Yavrutürk ve Altun Kobul, 2024: 864). Hem korkudan eyleme geçilebilmesi hem de deprem benzeri felaketlerle baş edebilmek için kişisel sorumluluk bilinci çerçevesinde **ilkyardım eğitimleri** zorunlu olmalıdır. Devlet politikası çatısı altında tüm insanlara ilkyardım eğitiminin verilmesi ve güncellenmesi zorunluluk olarak uygulanmalı hatta uymayanlara yaptırımlar uygulanmalıdır. Özellikle üniversiteler bu konuda öncü olarak eğitimlerin uygulanmasını sağlama sorumluluğunu almalıdır. Nitekim mezunlarının hem iş hayatına yönelecek hem de ebeveyn olabilecek olmaları etki alanlarının büyüklüğünü olumlu sonuçların yaratılmasına dönüştürebilecektir.

Deprem ve benzeri travmatik olaylar olumsuz ve istenmeyen sonuçlar yaratarak yeni sorunlara yol açabileceği gibi **travma sonrası büyüme** olarak tanımlanan olumlu bir şekilde de sonuçlanabilmektedir. Geride kalanlar sendromu ile bağlantılı olarak değerlendirilmesi gereken travma sonrası büyüme oldukça zorlu yaşam krizleriyle mücadele sonucunda ortaya çıkan olumlu değişim deneyimidir (Tedeschi ve Calhoun, 2004: 1). Travma sonrası büyüme aynı zamanda travma veya oldukça zorlu yaşam krizleriyle başa çıkmanın bir sonucu olarak bireylerin ortaya koyduğu olumlu psikolojik değişimin öznel boyutu olarak da değerlendirilmektedir. Bu tür olumlu sonuç ve dönüşümlerin kişisel güçte algılanan olumlu değişiklikleri, daha anlamlı kişilerarası ilişkileri, hayata karşı artan takdiri, değişen öncelikleri ve daha zengin bir manevi yaşamı içerdiği de belirtilmektedir (Bluvstein vd., 2013: 164; Tedeschi ve Calhoun, 2004: 1). Travma sonrası büyüme, 'son derece zorlu yaşam koşullarıyla mücadelenin bir sonucu olarak yaşanan olumlu psikolojik değişimi' gerektirmektedir (Chen vd., 2020: 102). Nitekim, yakınını kaybetmiş HIV/AIDS bakıcılarından oluşan 174 kişilik bir örneklem ile gerçekleştirilen bir araştırmada maneviyat, sosyal destek ve stres faktörlerinin travma sonrası büyüme ile pozitif ilişkisi olduğu bulunmuştur (Cadell vd., 2010: 279). Çalışma kapsamında oluşturulabilecek bir diğer öneri de travma sonrası büyüme konusunun okullardan başlayarak ve düzenli aralıklarla gerçekleştirilen eğitimlerle hatta sonuçlarına ilişkin belirli aralıklara dayalı ölçümler yapılarak kayıt altına alınması ve takip edilmesidir. Rakamlarla ifade edilemeyen durumların iyileştirilmesi ya da olumlu değişimle düzeltilmesi mümkün değildir.

Tedeschi ve Calhoun (2004: 1) "büyük acılardan büyük iyiliklerin gelebileceği fikri eskidir" demektedir. Bu ise, çıkarılacak dersler, alınması gereken önlemler ve olumsuz sonuçları olan olayların tekrarındaki sonuçlardan bahsetmektedir. Literatürdeki çalışmalar depremlere ve tsunamilere doğrudan maruz kalma deneyiminin yanı sıra daha yüksek sıklıkta maruz

kalmanın en üst seviyede hazırlıklı olmayı sağladığını göstermektedir (Castañeda vd., 2020: 1881). Bu noktada, oturduğu evi güvenli bulmayan, deprem sonrasında en çok güvene ihtiyaç duyan, ülkenin geleceğine ilişkin düşüncelerinde kötümser olan gençlerin çalışmanın örneklem sınırlılığı içinde kalamayacağı gerçeğinde 1999 Marmara Depremi sonrası ve defalarca yaşanmış farklı felaketlere rağmen 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depreminin bireysel, toplumsal ve evrensel mesajı **"deprem konusunda hazırlıklı olmadığımız"** şeklindedir. Toplumsal ve kişisel olarak deprem benzeri afetlere yaklaşım konusunda söylemden eyleme geçme zamanı da geçmiştir. Çok geç kalınmış olunsa da bir yerden başlama gerekliliği bir sonraki felaketi beklememek olarak tanımlanmak ve uygulanmak zorundadır. Devlet çatısı altında disiplinler arası koordineli çalışmaya duyulan ihtiyaç karar alma ve eylem odaklı olmak zorundadır.

Çalışmada özellikle göz ardı edilmemesi gereken bir konu depremin gece yarısı gerçekleşip insanları evlerinde ve uykularında yakalamış olduğudur. Gündüz ve işyerlerinde olmanın depremin sonuçlarını ne ölçüde değiştirme özelliğine sahip olduğu bilinmemektedir. Bir diğer ifade ile işyerleri depreme ne ölçüde hazırlıklıdır konusu de ayrı bir değer ve öneme sahiptir. Kahramanmaraş depremi özelinde anlamlı gözükmeyen bir bakış açısı olarak değerlendirilebilecek olsa da ülkemizin deprem kuşağında olma gerçekliğinde farklı zamanlar ve yerlerde olabilecek depremler ve sonuçları için hayati öneme sahip konulardan biridir. Nitekim, 2017 yılında Irma Kasırgası'ndan etkilenen Amerika Birleşik Devletleri'nin Florida kentindeki 19 işletmeden toplanan veriler kullanarak, işletmelerin kasırgaya çok hazırlıklı olduklarını algıladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu bilgiden hareketle, algılanan afet hazırlık düzeyi yüksek olan işletmelerin kasırga sürecinde daha az kasırga etkisi yaşayıp yaşamadığının yanı sıra algılanan afet hazırlığı düzeyi düşük olan işletmelerle karşılaştırıldığında afetlerden daha yüksek algılanan iyileşme oranı belirtip belirtmedikleri incelenmiştir. Ulaşılan sonuç, algılanan hazırlık derecesi daha yüksek olan işletmelerin her zaman daha az kasırga etkisi yaşamadığı şeklinde oluşmuştur. Bu işletmeler aynı zamanda daha yüksek algılanan iyileşme puanına sahip olamamışlardır (Tyler ve Sadiq, 2020:153). Deprem ve benzer felaketlere hazır olmak algı ötesi somut sonuçlarla ilgilidir. İşletmelerin bir diğer ifade ile çalışma hayatının da depreme ne denli hazır olduğunun bulunulan yerleşim birimi özelinde tespit edilmesi ve kayıt altına alınarak haritalandırılması önemli konulardan birini oluşturmaktadır.

Deprem ve benzeri afetler sonrasında oluşabilecek olan geride kalanlar sendromu ve yalnızlık ile ilgili süreçlerle baş edebilmek ve toplumun geleceğini sağlıklı bir şekilde yapılandırabilmek için özellikle **depreme hazırlık kültürünü** anlamak nüfusun doğal tehlikelerle başa çıkmaya hazırlıklı olmasını teşvik etmeyi amaçlayan kamu politikalarını ve programlarını geliştirmek için gereklidir.

Son söz olarak, **"önlemek tedavi etmekten ucuzdur"**. İnsanı çok yönlü olarak ve eğitim ile bilgilendirmeyi merkeze alarak düzeltmeden, kişisel ve toplumsal geleceğimizi olması gereken yapıda oluşturmak ve travmatize edici afetlere dayalı geride kalanlar sendromu ve yalnızlık yoğun sonuçlarla başa çıkabilmek mümkün gözükmemektedir.

Referanslar

Aksaray, G., Kortan, G., Erkaya, H., Yenilmez, Ç. & Kaptanoğlu, C. (2006). Gender differences in psychological effect of the August 1999 earthquake in Turkey. *Nordic Journal of Psychiatry*., 60, 387-391.

Batumalai, K. (2015). *The relationship between survivor syndromes and job satisfaction and employees' performanca during mergers in RHB asset management*. Faculty of Management University Technology Malaysia. Master of Science, Human Resource Development.

Bhagchandani, R.K. (2017). Effect of loneliness on the psychological well-being of college studentp. *International Journal of Social Science and Humanity*., 7(1), 60-64.

Bluvstein, I., Moravchick, L., Sheps, D., Schreiber, P. & Bloch, M. (2013). Posttraumatic growth, posttraumatic stress symptoms and mental health among coronary heart disease survivorp. *J Clin Psychol Med Settings*., 20, 164-172.

Bower, M., Kent, J., Patulny, R., Green, O., McGrath, L., Teesson & diğer (2023). The impact of the built environment on loneliness, A systematic review and narrative synthesip. *Helth and Place*., 79(102962),1-15.

Cacioppo, J.T. & Cacioppo, P.(2018). The growing problem of lonelinepp. *The Lancet*.,391(10119), 426.

Cadell, P., Regehr, C. & Hemsworth, D. (2010). Factors contributing to posttraumatic growth, a proposed structural equation model. *American Journal of Orthopsychiatry*., 73(3), 279-287.

Carmassi, C., Dell'Oste, V., Barberi, F.M., Pedrinelli, V., Cordone, A., Cappelli & diğer. (2020). Do somatic symptoms relate to PTSD and gender after earthquake exposure? A crosssectional study on young adult survivors in Italy. *CNS Spectrums*., 26(3), 268-274.

Castañeda, J.V., Bronfman, N.C., Cisternas, P.C. & Repetto, P.B. (2020). Understanding the culture of natural disaster preparedness, p. exploring the efect of experience and sociodemographic predictorp. *Natural Hazards*., 103, 1881-1904.

Chen, R., Sun, C., Chen, J.-J., Jen, H.-J., Kang, X.L., Kao, C.-C.,& diğer.(2020). A large-scale survey on trauma, burnout, and posttraumatic growth among nurses during the covid-19 pandemic. *International Journal of Mental Health Nursing.,* 30(1), 102-116.

Christian, P. (2017). *Survivor syndrome and labour productivity in the zimbabwean timber industry*, p. the case study of border timbers limited, Afribary. Retrieved from https://afribary.com/works/survivor-syndrome-and-labour-productivity-in-the-zimbabwean-timber-industry-the-case-study-of-border-timbers-limited.

Cofini, V., Carbonelli, A., Cecilia, M.R. & Di Orio, F. (2014). Quality of life, psychological wellbeing and resilience, a survey on the Italian population living in a new lodging after the earthquake of April 2009. *Ann Ig*., 26, 46-51.

Çetin, C. & Anuk, Ö. (2020). Covid-19 pandemi sürecinde yalnızlık ve psikolojik dayanıklılık. Bir kamu üniversitesi öğrencileri örneklemi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi.,* 7(5), 170-189.

Çetin, C. & Anuk, Ö. (2023). Davranışsal salgın olarak yalnızlık ile psikolojik dayanıklılık ilişkisi-Covid 19 deneyiminde üniversite öğrencileri örneklemi-.Ö.H. Çavuş ve D. Alimanoğlu Yemişçi (Eds.). *21. Yüzyılda Çalışma İlişkileri* (9-38). Efe Akademi Yayınları

Çoban, M., Sözbilir, M. & Göktaş, Y. (2017). Deprem deneyimini yaşamış kişilerin deprem öncesi hazırlık algılarının belirlenmesi: Bir durum çalışması. *Doğu Coğrafya Dergisi*., 22(37), 113-134.

De Jong-Gierveld, J., van Tilburg, T. G. & Dykstra, P. A. (2006). Loneliness and social isolation. In. D. Perlman, ve A. Vangelisti (Eds.). *The Cambridge handbook of personal* relationships (485-500). Cambridge University Prepp.

Erdem, N. (2022). Dirençli kent ve kompakt kent modellerinin sürdürülebilirlik çerçevesinde değerlendirmesi. *Eurasian Journal of Forest Science*., 10(3), 183-206. Doi: 10.31195/ejejfp.1191672

Ferreira-Alves, J., Magalhães, P., Viola, L. & Simoes, R. (2014). Loneliness in middle and old age, p. Demographics, perceived health, social satisfaction as predictorp. *Archives of Gerontology and Geriatrics*., *59*(3), 613-623.

Genç, Y., Durğun, A., Kara, H.Z. & Çakır, R. (2018). İnternet kullanımının üniversite öğrencilerinin yalnızlık algılarına etkileri., *Akademik İncelemeler Dergisi*., 13(2), 301-336

Green, B.L., Korol, M., Grace, M.C., Vary, M.G., Leonard, A.C., Gleser, G.C. & Smitson-Cohen, S. (1991). Children and disaster: Age, gender, and parental effects on PTSD symptoms. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*., 30(6), 945-951.

Halioua, B., Bantman, P., Rimmer, R., Ghozlan, E., Vaislic, M., Halioua, D. et. al.(2024). The importance of the feeling of isolation and loneliness among French Holocaust survivors after the 7 October terrorist attack. *European Journal of Trauma & Dissociation.,* 8, 100468, 1-6.

Hussain E, Kalaycıoğlu S, Milliner C.W.D. & Çakır Z. (2023). Preconditioning the 2023 Kahramanmaraş (Türkiye) earthquake disaster. *Nat Rev Earth Environ.*, 4, 287-289.

ILO (2023). *The effects of the February 2023 earthquake on the labour market in Türkiye*. ILO Office for Türkiye, 1-8.

Kabakçı, M.H. & Baş, F.C. (2024). Sosyal media kullanıcılarının modernlik algıları ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkinin sosyolojik olarak incelenmesi., *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.,* 16(3), 459-485.

Karaman, F. (2024). 6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş depremini yaşayan üniversite öğrencilerinin depreme ilişkin algılarının metaforlar aracılığıyla incelenmesi. *Journal of Current Debates in Social Sciences*., 7(S1), 34-50.

Lesaca, T. (1996). Symptoms of stress disorder and depression among trauma counselors after an airline disaster. *Psychiatr Serv*., 47, 424-426.

McElfresh, J.J. (2021). Loneliness, spirituality and quality of life among cancer survivors and their caregiverp. *Doctor of Philosophy with a Major in Health Behavior Health Promotion*. The Graduate College The University of Arizona

Marmar, C.R., Weiss, D.P., Metzler, T.J., Ronfeldt, H.M. & Foreman, C. (1996). Stress responses of emergency services personn el to th e loma prieta earthquake ınterstate 880 freeway collapse and control traumatic incidentp. *J Trauma Stress,*, 9, 63-85

Marmar C.R., Weiss D.S., Metzler T.J. & diğer. (1999). Longitudinal course and predictors of continuing distress following critical incident exposure in emergency services personnel. *J Nerv Ment Dip*., 187, 15-22

Murray, H., Pethania, Y. & Medin, E. (2021). Survivor guilt. A Cognitive Approach. Cogn Behav Therap., 14, 1-19.

Nakagawa, P., Sugiura, M., Sekiguchi, A., Kotozaki, Y., Araki, T., Hanawa, P., & diğer.(2014). Fatigue and relating to others 3 months after the 2011 great East Japan earthquake. *Psychiatry Research,,* 218(3), 324-328.

Ng, P.M. & Lee, T.M.C. (2019). The mediating role of hardiness in the relationship between perceived loneliness and depressive symptoms among older. *Aging ve Mental Health*., 1-16, 1360-7863 (Print) 1364-6915 (Online) https, p.//www.tandfonline.com/loi/camh20.

Ozawa-de Silva, C. & Parsons, M. (2020). Toward an anthropology of loneliness. *Transcultural Psychiatry*., *57*(*5*), 613-622.

Öztürk Başpınar, N., Çakıroğlu, D. & Altınöz, M. (2022). Geride kalanlar sendromu ölçeği türkçe formunun geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Journal of History School*., 56, 322-348

Pageau, F., Seaward, H., Habermeyer, E., Elger, B. & Wangmo, T. (2022). Loneliness and social isolation among the older person in a Swiss secure institution, p. a qualitative study. *BMC Geriatrics*., 22, 1-11.

Palgi, Y., Hayın, Y. & Greenblatt-Kimron, L. (2021). The relation between loneliness or positive solitude with posttraumatic symptoms of holocaust survivorp. *GeroPsych The Journal of Gerontopsychology and Geriatric Psychiatr.y*, 34 (4), 169-77.

Palmer, B.W., Hussain, M.A. & Lohr, J.B. (2022). Loneliness in posttraumatic stress disorder, a neglected factor in accelerated aging? *J. Ageing Longev*., 2, 326-339.

Pourriyahi, H., Yazdanpanah, N., Saghazadeh, A. & Rezaei, N. (2021). Loneliness, an ımmunometabolic syndrome. *Int. J. Environ. Rep. Public Health*,. 18, 12162.

Preece, D. A., Goldenberg, A., Becerra, R., Boyes, M., Hasking, P. & Gross, J. J. (2021). Loneliness and emotion regulation. *Personality and Individual Differences*., 180, 110974.

Robinson, P., Rapaport, J., Durst, R., Rapaport, M., Rosca, P., Metzer, P., & diğer. (1990). The late effects of nazi persecution among elderly holocaust survivorp. *Acta Psychiatrica Scandinavica*., 82(4), 311-315.

Robinson, P., Natarel, R. & Rapaport, J. (1992). Reactions of holocaust survivors to the gulf war and scud missile attacks on Israel. *Echoes of the Holocaust*., 1, 1-12.

Stevenson, B. & Keeling, P. (2015). *Tracking the health and wellbeing of older new zealanders affected by the canterbury earthquakep*. Health and Ageing Research Team School of Psychology, Massey University, Palmerston North.

Tedeschi, R.G. & Calhoun, L.G. (2004). Target article: Posttraumatic growth, conceptual foundations and empirical evidence. *Psychological Inquiry an International Journal for the Advancement of Psychological Theory.,* 15(1), 1-8.

Trossman, B. (1968). Adolescent children of Concentration Camp Survivorp. *Canadian Psychiatric Association Journal*., 13 (2), 121-123.

Tyler, J. & Sadiq, A.-A. (2020). Exploring the benefits of disaster preparedness, a study of businesses affected by hurricane ırma. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*., 38(2),153-175.

Van Wzendoorn, M.H., Bakermans-Kranenburg, M.J. & Sagi-Schwartz, A. (2003). Are children of holocaust survivors less well-adapted? a meta-analytic ınvestigation of secondary traumatization. *Journal of Traumatic Stmss*., 16(5), 45-69.

Vermeulen, L. & Wiesner, R. (2000). Downsizing and survivor syndrome. The South African Case. *South African Journal of Economic and Management Sciences.,* 3(3), 387-402.

WHO (2023). *WHO flash appeal earthquake response in Türkiye and whole of Syria*. https://cdn.who.int/media/docs/defaultsource/documents/emergencies/2023/who_flashappeal_earthquakeresponse.pdf?sfvrsn=210f845d_3&download=true.

William, G. & Niederland, M.D. (1965). Clinical, social, and rehabilitation in concentration camp survivorp. *Journal of Jewish Communal Service.,* 186-191.

Wiseman, H. (2008). On failed intersubjectivity: Recollections of loneliness experiences in offspring of Holocaust survivors. *American Journal of Orthopsychiatry*., 78(3), 350-358.

Yavrutürk, A.R. & Altın Kobul, F. (2024). Lise öğrencilerinin gözünden deprem olgusu: Kahramanmaraş depreminin duygusal ve bilişsel yansımaları üzerine nitel bir çalışma. *Afet ve Risk Dergisi.,* 7(3), 857-875.

Yıldız, M.A. & Duy, M. (2014). Adaptation of the short-form of the ucla loneliness scale (uls-8) to turkish for the adolescentp. *Düşünen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*., 27, 94-203.

Yılmaz, E., Yılmaz, E. & Karaca, F. (2008). Üniversite öğrencilerinin sosyal destek ve yalnızlık düzeylerinin incelenmesi. *Genel Tıp Derg*., 18(2), 71-79.